

УДК 7:08

В.В. Михальчук

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИСТЕЦЬКИХ ГАЛЕРЕЙ

Виникнення галерей сучасного мистецтва в Україні у 90-х роках ХХ століття та їх бурхливий розвиток був суголосний тому культурному піднесенню, що мало місце у той час і викликало зростаючий інтерес публіки до творчого процесу й нових тенденцій у мистецькому просторі країни.

Як пише російський дослідник Д.Барабанов, «незважаючи на наявність складностей і неясних моментів як в оцінці, так і в описі такого явища, як «галереї сучасного мистецтва», спроби вивчення цієї теми варто визначити як епізодичні, а часом безсистемні» [1]. Це обумовлено тим, що галерея, залишаючись явищем порівняно молодим, дотепер не стала предметом наукового дослідження тому, що увага приділялася вивченню музею як «храму мистецтва» і основі культурного життя радянського, а пізніше українського пострадянського суспільства, інструмента колекціонування, зберігання й оприлюднення художнього надбання країни. Отже робити будь-які висновки щодо закономірності організації галерей за літературними джерелами можна вкрай умовно.

В останні роки, переважно в російській пресі, доволі чітко визначилось коло різноманітних інтересів навколо галерейної діяльності, як от намагання визначити і структурувати арт-ринок, проблематика ціноутворення на твори мистецтва, спроби прогнозування комерційних тенденцій тощо. Все частіше заявляє про свої наміри і робить перші кроки поки що незначний прошарок мистецьких інвесторів, котрих мистецтво приваблює виключно як капіталовкладення безвідносно до його тенденцій, напрямів, художньої якості творів. До їхніх послуг «товсті» журнали з економіки, в яких вони обмінюються думками щодо комерційної вигоди торгівлі творами. Галерейна діяльність розглядається ними виключно як інвестиційний бізнес.

Загальні дослідження з теорії художньої культури кінця ХХ – початку ХХІ ст. дають можливість зрозуміти роль та місце галерейної діяльності України в контексті світових процесів. Праці з вітчизняного мистецтва ХХ – початку ХХІ ст. мають велике значення для розуміння художнього й культурного контексту, у якому зароджувалася галерейна діяльність України. У них висвітлюються проблеми розвитку мистецтва цього періоду, його основні етапи, напрями розвитку та представники.

Історія сучасного мистецтва безпосередньо стосується діяльності галерей і є необхідною для розуміння культурних умов, у яких вони зароджувалися й працювали, на чію творчість орієнтуються.

Висвітлення й аналіз основних подій, а також тенденцій у мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ століття і їх ролі в історії культури й мистецтва України проводяться в таких працях, як «Історія українського мистецтва» енциклопедія у 6 тт., Мистецтво України» [2], системних збірниках Інституту Проблем Сучасного Мистецтва Академії Мистецтв України – «Мистецтво, історія, сучасність» (МІСТ), «Художня культура. Актуальні проблеми», «Сучасне мистецтво» та низці статей в часописах «Образотворче мистецтво», «Музей», «Галерея», «Art Ukraine», «Fine Art» тощо.

Історія галерей сучасного мистецтва зазвичай висвітлюється в рамках робіт, присвячених арт-ринку України, серед яких можна виділити дослідження В.Сидоренка «Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань» [3], розвідки проблем формування майбутнього художнього ринку, проведені О.Авраменко [4], Н.Булавіною [5], Г.Скляренко [6], А. Карнаком [7] та історичні екскурси в доволі далеке минуле сумського дослідника С.Побожія [8].

У російській літературі таких робіт дещо більше, однак вони цікавлять нас скоріше з методологічної точки зору, оскільки побудовані на інших реаліях [9] та ін.

Серед робіт також варто згадати наукові праці, присвячені розумінню художнього ринку як «ринку символічних цінностей» (П.Бурдьє [10]), як компоненти економічної системи суспільства (Б.Гройс [11]).

Велике значення для дослідження мають наукові праці, присвячені галерейній діяльності загалом й діяльності окремих галерей зокрема. Таких праць небагато, в основному це роботи, що висвітлюють питання стану галерейної справи в Росії й форми її існування; публікації, що являють історичний екскурс в історію галереї з перерахуванням подій, осіб, що були ініціаторами й учасниками її організації, а також дослідження сфер діяльності галерей (О.Мелихова [12], Е.Лапшина [13], Д.Пиркіна [14] та ін.).

Окремого розгляду заслуговує праця Н.Суворова «Галерейное дело. Искусство в пространстве галереи» [15], автора, що має 25-річний досвід роботи галеристом у Санкт-Петербурзі. Книга виникла як результат читання курсу лекцій «Галерейна справа» в Університеті культури і мистецтв і має переважно практичне спрямування. Показово, що автор називає тему свого дослідження «делом», тобто «бізнесом», а не «деятельностью».

Виникнення галерей автор виводить виключно з цікавості публіки до мистецтва «андеграунду». Принагідно зауважимо, що витоки галерейної діяльності в Україні мають дещо інший характер. Його судження про виставкову діяльність Спілки художників носять відверто критичний характер і також не відповідають українським реаліям.

Назви розділів також свідчать про практичне спрямування книги: «Галерейна справа, як предмет вивчення»; «Специфіка художньої галереї»; «Як організувати художню галерею»; «Вибір спрямування художньої галереї»; «Організація простору художньої галереї»; «Основна документація художньої галереї»; «Принципи роботи з художниками»; «Організація реклами художньої галереї» тощо. Книгу доповнюють творчі портрети художників та етюди-спогади про галерейні події в Санкт-Петербурзі на зламі віків.

Про культурологічні аспекти галерейної діяльності автор навіть не згадує. «Простір художньої галереї» він описує виключно як розташування творів у фізичному просторі, не згадуючи про специфіку «галерейного» мистецтва, галерейної аури, що суттєво відрізняються від творчого простору виставок державних установ чи Спілки художників. Разом із тим його поради щодо розвішування творів відверто дилетантські. Робота з художниками обмежується переважно юридичними порадами. В розділі «Відкриття виставки» розповідається про розсилку запрошень і організацію фуршету тощо. Проблемами вироблення мистецьких концепцій, політики галереї, як інституції, що формує художнє середовище, автор не цікавиться взагалі. Стосунки між галеристом і звичайним відвідувачем, який міг би переглянути виставку, він не розглядає, обмежуючись зауваженням: «в кожному відвідувачі виставки галерист повинен вбачати потенційного покупця». Тим не менше, це перша ґрунтовна робота, в якій детально розкрита специфіка саме «галерейної справи», утім не «галерейної діяльності».

Із всіх робіт, присвячених дослідженню галерейної діяльності, варто виділити працю Д.Барабанова «Феномен московских галерей. На примере галерей М.Гельмана и XL галереи» [16], яка відзначається фундаментальністю, великим обсягом історико-культурного та наукового матеріалу й має суттєве значення для дослідження. Особливість цієї роботи полягає в тому, що в ній не тільки розглядаються історія й причини появи галерей сучасного мистецтва, але й уперше проводиться порівняльний аналіз галерейної справи в Москві з зарубіжжям, розкриваються принципи роботи даних інституцій.

У контексті нашої роботи важливу роль відіграють публікації в періодичній пресі, що анонсують виставки, організовані в художніх галереях. Незважаючи на те, що ці публікації в більшості своїй мають рекламно-інформативний характер і не містять мистецтвознавчої оцінки художніх явищ, не визначають і не відбивають їх специфіку, вони дають загальну картину діяльності художніх галерей і, висвітлюючи проведені ними виставки, в певній мірі визначають роль, яку галереї відіграють у сучасній культурі. Надзвичайно цікавими є

інтерв'ю з галеристами, що все частіше з'являються в пресі та Інтернеті. Їхні судження є доволі об'єктивними і відбивають певні тенденції в розвитку галерейної діяльності, хоча в них не завжди чітко культурологічна складова відокремлена від комерційної. Вони корисні й тим, що дозволяють скласти уявлення про те, про що галеристи мовчать.

Велике значення для дослідження мають також каталоги виставок і альбоми сучасних художників, що дають змогу простежити віхи виставкової політики галерей й представити творчість того або іншого автора, його місце в сучасному мистецькому процесі. Привертають увагу й інформаційні Інтернет-сайти, що висвітлюють, бодай поверхово, на рівні констатації фактів, майже всі важливі події культурного життя країни, персональні сайти галерей сучасного мистецтва, що дозволяють простежити динаміку їх розвитку.

Певне значення мала й наукова література з музейної справи, особливо праці, присвячені камерним, «малим» музеям, оскільки у своїй культурологічній діяльності вони близькі до галерей [17].

Наукова література з музейної справи найчастіше має описовий характер і розкриває специфіку конкретного музею. У ній подаються відомості про колекції музеїв і представлені твори мистецтва, розповідається про їхніх авторів і дається мистецтвознавча оцінка їхнього внеску як в українську, так і світову культуру.

Питанням організації музейної справи також присвячені й спеціальні періодичні видання. Так, у журналі MUSEUM (Museum International), що друкується ЮНЕСКО з 1948 р., подано огляд форм роботи музеїв, так званих «малих музеїв» котрі, як за системою організації й структурою, так і за функціями, найбільш близькі до галерейної діяльності. В Україні видається часопис «Музей», періодичне видання «Музейний провулок». Надзвичайно цінну інформацію подає український Інтернет-портал «Музейний простір».

Останнім часом з'явилися окремі роботи з організації камерних музеїв. У цих працях особлива увага приділяється організації внутрішнього розпорядку малого музею, взаєминам всередині колективу співробітників музею, розподілу між ними службових обов'язків. Відзначається, що в музеях малих форм відсутній поділ на керівників, проектувальників, виконавців, популяризаторів, що обумовлено незначним штатом співробітників. Тут організаторам доводиться одночасно виконувати різні функції, що характерно й для організації поточної роботи в галереях сучасного мистецтва.

Цінний досвід виставкової та експозиційної роботи малих музеїв може стати базовою інформацією при організації виставкової діяльності галереї.

У цих роботах піднімається питання про необхідність функціонування малих музеїв, в яких увага акцентується на одному або групі художників, творчий доробок яких об'єднує спільна концепція чи ідея, на певному колі локальних художніх проблем або доволі вузьких періодах в історії мистецтва. Приділяється особлива увага роботі з відвідувачами та питанням індивідуального підходу до кожного з них. Даний аспект також зближує культурологічну площину діяльності малого музею і камерної галереї.

У роботі Е.Ванслової «Динамика соціальних функцій светского музея» [18] піднімаються практичні питання роботи музею з глядачем. Розвідка побудована на соціологічному опитуванні відвідувачів, що для дослідження є важливо, оскільки допомагає встановити взаємозв'язок суб'єктів, що беруть участь у діяльності галерей: «глядач – відвідувач», «споживач – покупець» творів мистецтва, «організатор – працівники» галереї й власник галереї. Утім нечіткість поставлених галеристом завдань і цілей під час початкового періоду організації діяльності галереї робить неефективними відносини між перерахованими вище суб'єктами галерейної справи в майбутньому.

Питанням галерейної діяльності присвячено чимало статей, в першу чергу, в спеціалізованих періодичних виданнях, як от «Галерея», «Експерт мистецтва», «Антиквар», «Куратор», «Арт-Юкрейн», «Артінформ» тощо та на спеціалізованих сайтах в Інтернеті. Публікації мають здебільшого інформаційно-рекламний характер і стосуються конкретних виставок чи акцій, які проводяться у художніх галереях Києва. Окремі статті в виданні

Асоціації арт-галерей України «Галерея» присвячені ретроспекціям діяльності деяких галерей впродовж кількох років. Систематичному комплексному вивченню галерейної діяльності як підприємництву присвячена магістерська робота Л.Меренкової «Тенденции развития галерейного бизнеса в Москве» в Московській вищій школі соціальних та економічних наук [19]. Дисертація Т.Мілюкової «Художественная галерея в современной культуре Санкт-Петербурга» [20] присвячена впливу галерей на розвиток і популяризацію мистецтва андеграунду та нових творчих тенденцій в Санкт-Петербурзі зокрема і в Росії загалом. Значний інтерес для вивчення сучасного стану і перспектив розвитку галерейного бізнесу становить серія статей Д.Барабанова «Феномен московских галерей. На примере галереи М.Гельмана и XL галереи» [21]. Чимало фактичних матеріалів із поточної діяльності галерей, зокрема й українських, можна знайти на персональному сайті М.Гельмана, в тому числі і його виступи та інтерв'ю.

Що ж до мистецької складової діяльності українських галерей жодної узагальнюючої наукової праці з цього питання на сьогодні автором не виявлено.

Таким чином, як показав аналіз наукової літератури, пов'язаної з темою даної роботи, існує достатня кількість досліджень, присвячених історії сучасного мистецтва України ХХ – початку ХХІ ст., на основі яких можна зробити висновки щодо тенденцій розвитку галерейної справи в Україні, а також досить обмежена кількість праць, присвячених загальній історії галерей сучасного мистецтва, в яких, проте художня сторона діяльності галерей висвітлена фрагментарно. Маємо також низку критичних публікацій у мистецьких часописах про проведення виставок у найбільш відомих галереях, праць, в яких досліджується організація діяльності камерних музеїв і перші спроби розвитку арт-ринку України. Однак систематичного вивчення мистецьких галерей як інституцій, що відіграють суттєву роль у розвитку й формуванні сучасної культури України, а також представляють сучасне мистецтво на міжнародному рівні не проводилося, не досліджувалися також форми їхнього існування, напрями діяльності, не здійснювалася їх типологізація, причому навіть не ставилися завдання такого роду. Галереї сучасного мистецтва практично випали з поля зору сучасного мистецтвознавства.

Вислів «галерея» є полісемантичним і, окрім того, має свої смислові відтінки в різних епохах та країнах. У межах нашого дослідження термін «галерея» вживається як в значенні сформованого мистецького простору, в якому повноцінно функціонують твори образотворчого мистецтва, так і в значенні комерційного підприємства, що здійснює діяльність з пошуку належного рівня художників, створення відповідного іміджу через вивчення творчості, пропаганди, реклами й просування його творів на арт-ринку, включно з впливом на ціноутворення.

Проаналізувавши наукову літературу можна дійти висновку, що існує достатня кількість досліджень, присвячених історії сучасного мистецтва України ХХ – початку ХХІ століття, які дають можливість скласти уявлення про тенденції розвитку галерейної справи в Україні, а також незначна кількість праць, присвячених загальній історії сучасних художніх галерей. Проте мистецька сторона діяльності галерей в цих роботах висвітлена фрагментарно. У мистецьких часописах, що на жаль у досить обмеженій кількості видаються в Україні, можна віднайти низку критичних публікацій про проведення виставок у найбільш відомих галереях, що дають важливу інформацію, з якої при ретельному розгляді, можна з'ясувати пріоритети політики галеристів щодо розвитку галерей. Існує також низка праць, в яких досліджується організація діяльності камерних музеїв, фіксуються перші спроби розвитку арт-ринку України. Однак систематичного вивчення мистецьких галерей як інституцій, що відіграють суттєву роль у розвитку й формуванні сучасної культури України, а також представляють сучасне мистецтво держави на міжнародному рівні не проводилося, не досліджувалися також форми їх існування, напрями діяльності, не здійснювалася відповідна типологізація. Галереї сучасного мистецтва випали з кола наукових інтересів сучасного мистецтвознавства.

Джерельні приписи

1. Барабанов Е. Искусство на рынке или рынок искусства? / Евгений Барабанов // Художественный журнал. – № 46. – Постоянный адрес статьи: <http://xz.gif.ru>.
2. Мистецтво Львова першої половини ХХ століття. Каталог виставки / Автор та упор. О.Ріпко. – Л., 1996.
3. Сидоренко В. Візуальне мистецтво: від авангардних зрушень до новітніх спрямувань / В.Сидоренко. – К., 2008. – 57 с.
4. Авраменко О. Особливості інтеграції українського актуального мистецтва в європейський мистецький простір (досвід у Венеційській бієнале 2001-2007 років) / О.Авраменко // Сучасне мистецтво: Наук. зб. – Вип. 4. – 2007. – С. 25-39.
5. Булавина Н. Неслухняне мистецтво теперішнього часу / Н.Булавина // Сучасне мистецтво: Наук. зб. – Вип. 4. – 2007. – С. 40-48.
6. Скляренко Г. Програма «Діалоги» / Г.Скляренко, В.Сахарук // Галерея. – № 4 (16). – грудень. – 2003.
7. Карнак А. Формування експертної думки в мистецтві у пошуках єдиного підходу / А.Карнак // Сучасне мистецтво: Наук. зб. – Вип. 4. – 2007. – С. 273-286.
8. Побожій С. Суми. Банкіри і банківський капітал на арт-ринку / С.Побожій // Галерея. – № 4 (16). – грудень. – 2003.
9. Барабанов Д. Феномен московских галерей. Из опыта галерей М.Гельмана и ХЛ галереи // <http://www.guelman.ru>; Боровский А. Призыв галерей // Новый мир искусства. – 2000. – № 5; Вальран В. Формирование художественного рынка в Ленинграде-Петербурге: Доклад на семинаре «Новый художественный Петербург». – 19 марта. – 2003.
10. Бурдые П. Рынок символической продукции / П.Бурдые // Вопросы социологии. – 1993. – № 1/2. – С. 49-63.
11. Гройс Б. Русский авангард по обе стороны «Черного квадрата» / Б.Гройс // Вопросы философии. – 1990. – № 11. – С. 67-76.
12. Мелихова Е. Художественная галерея: торговля искусством / Е.Мелихова // Социс. – 2000. – № 4. – С. 125-127.
13. Лапшина Е. Два года независимости. Федеральный куратор – австрийский эксперимент / Е.Лапшина // Художественный журнал. – 1999. – № 23.
14. Пыркина Д. Кураторские стратегии и практики конца нулевых: о понятии истории / Дарья Пыркина // Художественный журнал. – 2009. – № 73-74.
15. Суворов Н.Н. Галерейное дело: Искусство в пространстве галереи / Н.Н. Суворов. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. – 201 с.
16. Барабанов Д. Феномен московских галерей. Из опыта галерей М.Гельмана и ХЛ галереи // <http://www.guelman.ru>.
17. Ванслова Е.Г. Динамика социальных функций советского музея (по материалам экспертного опроса) / Е.Г. Ванслова // Вопросы теории и методики: Музееведение: Сб. науч. тр. – М., 1987; Велика Л.П. Музейне експозиційне мистецтво / Л.П. Велика. – Х.: ХДАК, 2000. – 160 с., іл. та ін.
18. Ванслова Е.Г. Динамика социальных функций советского музея (по материалам экспертного опроса) / Е.Г. Ванслова // Вопросы теории и методики: Музееведение: Сб. науч. тр. – М., 1987.
19. Меренкова Л.М. Тенденции развития галерейного бизнеса в Москве / Л.М. Меренкова. – М., 2002.
20. Милукова Т. Художественная галерея в современной культуре Санкт-Петербурга: автореф. дис. ... канд. искусств. / Т.Милукова. – СПб., 2005. – 19 с.
21. Барабанов Д. Феномен московских галерей. Из опыта галерей М.Гельмана и ХЛ галереи // <http://www.guelman.ru>.

Резюме

Аналізуються теоретико-методологічні засади функціонування галерей у сучасному культурному просторі.

Ключові слова: галерея, мистецтво, культурний простір, дослідження.

Summary

Mikhalchuk V. Theoretical and methodological principles of study of activity of artistic galleries

Theoretical and methodological principles of functioning of galleries are analyzed in modern cultural space.

Key words: gallery, art, cultural space, research.

Аннотация

Анализируются теоретико-методологические подходы функционирования галерей в современном культурном поле.

Ключевые слова: галерея, искусство, культурное пространство, исследование.